

The place of security in imam Ali's thought with emphasis on the role of military forces

masoud.soroudi¹ | amir.gomnam² ✉

1. Assistant Professor, Faculty of Command and staff, AJA Command and staff University, Tehran, Iran. E-mail: masoud.soroudi@gmail.com

2. Master of Defense Management, Nezaja staff, Tehran, Iran. E-mail: amyrgmnam4@gmail.com

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received

21 January 2025

Received in revised form

26 February 2025

Accepted

21 May 2025

Published online

21 June 2025

Keywords:

security, military forces, nahj al Balagheh

ABSTRACT

Goals: Security are one of the most essential needs of individuals, groups, society and any nation, without which it will be difficult to survive. According to Imam Ali the well-being of people's lives is provided in the shadow of security, and the government and the people must seek to provide it. Now, considering the importance of the concept of security, the purpose of this research is to investigate the role of military forces in providing security from the perspective of Imam Ali.

Methodology: current research is applied research and in terms of descriptive method with a mixed approach. The data collection method is the field and library method, the overall statistical population of the research is 30 people, which is estimated in a judgment-targeted manner. The sample size corresponds to the statistical population and this research answers the question of what role do the military forces play in providing security from the perspective of Imam Ali?

Findings: Security is one of the most essential needs of the society in charge of relative freedom from threats and attacks. Ensuring security is always one of the most important issues in any system, which does not decrease in importance with the passage of time. The role of the military forces in obtaining security is of particular importance because, while not having the cooperation of different sections of the society in this field, it also increases the motivation of the governments to pay more attention to these forces.

Conclusion: Based on the documents and the review of sources it is concluded that Imam ali considered important components necessary for the establishment of security which is the most important use of military forces.

Cite this article: Soroudi, M., & Gomnam.A. (2025). The place of security in imam Ali's thought with emphasis on the role of military forces. *Warfare Study Quarterly*, 7 (21), 22-45. DOI: <http://doi.org/10.22034/qjws.2025.2015440.1182>

© The Author(s)

Publisher: Command and Staff University

جایگاه امنیت در اندیشه امام علی (ع) با تأکید بر نقش نیروهای نظامی

مسعود سرودی^۱ | امیر گمنام^۲ ✉

۱. استادیار، دانشکده فرماندهی و ستاد، دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا، تهران، ایران، رایانامه:

masoud.soroudi@gmail.com

۲. نویسنده مسئول، ستاد نزا، تهران، ایران، رایانامه: amyrgmnam4@gmail.com

اطلاعات چکیده

مقاله

نوع مقاله: اهداف: امنیت از ضروری‌ترین نیازهای فرد، گروه، جامعه و هر ملتی است که بدون آن ادامه حیات مشکل خواهد بود. در نظر امام علی (ع) رفاه زندگی مردم در سایه امنیت تأمین می‌شود و دولت و مردم باید در جستجوی تأمین آن برآیند. حال با توجه به اهمیت مفهوم امنیت، هدف از پژوهش حاضر بررسی نقش نیروهای نظامی در تأمین امنیت از دیدگاه امام علی (ع) است.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۰۲
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۲/۰۸
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۲۳
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۳/۳۱
روش‌شناسی: پژوهش حاضر از نوع تحقیقات کاربردی و از نظر روش توصیفی با رویکرد آمیخته است. روش جمع‌آوری داده‌ها روش میدانی و کتابخانه‌ای می‌باشد. جامعه آماری کلی تحقیق، ۳۰ نفر که به صورت قضاوتی - هدفمند برآورد شده است. حجم نمونه بر جامعه آماری منطبق و تمام شمار است و این تحقیق به این سؤال پاسخ می‌دهد که نیروهای نظامی در تأمین امنیت از دیدگاه امام علی (ع) چه نقشی دارند؟

کلیدواژه‌ها: یافته‌ها: امنیت در جایگاه ضروری‌ترین نیازهای جامعه ناظر بر فراغت نسبی از تهدید یا حمله است. تأمین امنیت از موضوعات مهم هر نظامی بوده و واکاوی نقش نیروهای نظامی در کسب امنیت اهمیت خاصی دارد، زیرا ضمن در پی داشتن همکاری قشرهای مختلف جامعه در این زمینه؛ انگیزه دولت‌ها را نیز در توجه بیشتر به این نیروها افزایش می‌دهد. *امنیت، نیروهای نظامی، نهج‌البلاغه.*

نتیجه‌گیری: بر مبنای مستندات و بررسی منابع، این گونه نتیجه‌گیری می‌شود که امام علی (ع) برای استقرار امنیت مؤلفه‌های مهمی را ضروری دانسته‌اند که مهم‌ترین آن بهره‌گیری از نیروهای نظامی است.

استناد: سرودی، مسعود و گمنام، امیر (۱۴۰۴). جایگاه امنیت در اندیشه امام علی (ع) با تأکید بر نقش نیروهای نظامی.

فصلنامه مطالعات جنگ، ۷ (۲۱)، ۲۲-۴۵.

DOI: <http://doi.org/10.22034/qjws.2025.2015440.1182>

ناشر: دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران © نویسندگان.

مقدمه

برخلاف جنگ که درباره طبیعت، منشأ و علل آن اختلاف نظر فراوانی وجود دارد، حفظ امنیت از بدیهی‌ترین اصول موردقبول همه اندیشمندان و بلکه همه انسان‌هاست. بدون شک امنیت از ضروری‌ترین نیازهای فرد، گروه، جامعه و هر ملّتی است که بدون آن ادامه حیات مشکل خواهد بود. امنیت در لغت به معنای در امان بودن، ایمنی، آرامش و آسودگی است. (عمید، ۱۳۸۲: ۲۵)

یعنی اینکه افراد جامعه نسبت به سلامت جان، مال، قوانین، معیشت، تمامیت ارضی، اقتدار ملی و... به‌طور نسبی اطمینان خاطر داشته باشند و با فراق بال و آسودگی خاطر در اندیشه تأمین معیشت و درنهایت سازندگی کشور باشند و به تعبیر دیگر، امنیت از جمله دیرپاترین آمال بشر و یکی از لوازم و شروط بهزیستی و بهروزی وی تلقی گردیده و از دیدگاه مازلو، ابزار حرکت به‌سوی «خودشکوفایی انسانی» محسوب می‌شود. به‌طوری‌که وی در اولویت‌بندی نیازهای بشر، بلافاصله پس از نیازهای اولیه (هوا، غذا، مسکن و پوشاک)، نیاز به امنیت را جای‌داده و سایر نیازهای انسانی را علی‌رغم ضرورت غیرقابل انکار آن‌ها، در اولویت‌های بعدی آورده است. (مرادیان، ۱۳۹۶: ۱۲۰)

امروزه تمامی دستاوردها و موفقیت‌های کشور در سایه امنیت پایدار محقق شده و امنیت شاخص مهمی برای پیشرفت و توسعه هر کشور و جامعه‌ای محسوب می‌شود. امنیت از مفاهیم بسیار بااهمیت و متصور است که در گذشته و حال، در حیات دینی، فکری، سیاسی و اجتماعی کلیه جوامع مطرح بوده، ضمن آن‌که صدها بار، با مشتقات واژه‌ای خویش، در کلام الهی و به‌کرات در سایر منابع اسلامی بدان اشاره شده است، به‌طوری‌که این حدیث معروف "نعمتان مجهولتان الصّحّة و الامان" خود حقیقتاً انگشت اشاره‌ای به این امر اساسی و حیاتی دارد. در این راستا یکی از مهم‌ترین اموری که بشر در امنیت بخشی به آن دست‌یافته تشکیل حکومت است که در منابع دینی عاملی بسیار مهم در امنیت بخشی به شمار می‌آید. طوری که در نظر امام علی (ع) رفاه زندگی مردم در سایه امنیت تأمین می‌شود و دولت و مردم باید در جستجوی سازوکارهایی برای تأمین آن برآیند، زیرا هیچ نعمتی گواراتر از امنیت نیست. (تمیمی‌آمدی، ۱۳۹۸: ۱۷۱)

بنابراین امنیت یکی از اساسی‌ترین مفاهیم حوزه سیاست و روابط بین‌الملل است. امنیت نیاز بنیادین و هدف اولیه و اساسی تک‌تک انسان‌ها در جامعه و دولت‌ها در عرصه بین‌المللی است. مهم‌ترین وظیفه و مسئولیت دولت که مبنای تأسیس آن محسوب می‌شود، برقراری امنیت برای شهروندان است که ممکن است در داخل از سوی افراد و گروه‌ها و در خارج از سوی کشورها و گروه‌های دیگر نقض شود. پس به نظر می‌رسد یکی از مقولات جوهری در حکومت و شاخصه‌های آن مقوله امنیت است به‌طوری‌که حکومت بدون امنیت حکومت نیست. در این راستا امام علی

(ع) نیز با اشاره به مؤلفه‌هایی چند در ساختار حکومت، نیروهای نظامی را مهم‌ترین قشری می‌دانند که برای استقرار امنیت ملی و پیشبرد امور جامعه ضروری هستند. حال با توجه به موارد فوق این پژوهش به دنبال نقش نیروهای نظامی در تأمین امنیت از دیدگاه امام علی (علیه‌السلام) می‌باشد.

اهمیت، ارزش و ضرورت امنیت یکی از اساسی‌ترین و ضروری‌ترین عوامل دستیابی به پیشرفت و توسعه در یک جامعه است. بدون وجود امنیت در جامعه، همه راه‌ها برای دستیابی به تمدن و زندگی سالم مسدود خواهد شد. در قرآن کریم، امنیت یکی از بزرگ‌ترین نعمت‌های الهی معرفی شده که شایستگی داشتن چنین نعمتی برای اهل ایمان است و همگی باید قدر آن را بدانند و شکرگزار آن باشند. امام علی (ع) در حدیثی وطنی را که انسان در آن امنیت و شادی وجود ندارد خیر نمی‌داند و در احادیثی مشابه، بدترین شهرها را شهری می‌داند که در آن امنیت نباشد. همچنین آن حضرت، زندگی همراه با ترس را زندگی و حیات نمی‌داند. طبیعتاً مقصود از زندگی همراه ترس، زندگی است که در آن امنیت نیست؛ به همین علت چنین زندگی‌ای اصولاً ارزشی ندارد و نمی‌توان نام حیات و زندگی بر آن نهاد. همچنین در سخنان و روایات معصومین (علیه‌السلام) نیز مطالب فراوانی درباره ضرورت امنیت وارد شده است که برای نمونه، تنها مواردی از آن‌ها ذکر می‌شود:

پیامبر خدا (صلی‌الله علیه و آله) می‌فرماید: "من أسبح معافی فی بدنه آمنة فی سربه عنده قوت یومه فکأنما حیزت له الدنیا بحذافیره" کسی که تنش سالم و در جامعه خویش ایمن است و قوت روز خویش دارد، جهان سراسر مال اوست. (پاینده، ۱۳۸۷: ۱۸۴)

ایشان هم‌چنین در جایی دیگر نیز فرموده‌اند: "الأمن و العافیة نعمتان مغبون فیها کثیر من الناس" امنیت و سلامت، دو نعمت است که بسیاری از مردم در آن مغبون‌اند. (پاینده، ۱۳۸۷: ۱۷۶)

بنابراین در تمام جوامع و حکومت‌ها امنیت بسیار مهم و حیاتی است و نیروهای نظامی به‌عنوان یکی از نهادهای مهم در فرآیند تأمین امنیت شرح وظایفی دارند لذا ضروری به نظر می‌رسد که نقش و جایگاه اهمیت آنان در مبارزه با تهدیدات داخلی و خارجی و همچنین برقراری امنیت جامعه مشخص شود؛ بنابراین هدف از این پژوهش بررسی و تبیین نقش نیروهای نظامی در تأمین امنیت از دیدگاه امام علی (علیه‌السلام) که متناظر با این هدف، سؤال تحقیق نیز طراحی شده است.

مبانی نظری و پیشینه‌های پژوهش

مبانی نظری

جایگاه ویژه امنیت در کلام امام علی (ع) در نامه ۵۳ نهج‌البلاغه خطاب به مالک اشتر مورد تأکید قرار می‌گیرد؛ که می‌فرمایند: یکی از مباحث مهم مطرح‌شده مسئله تأمین امنیت در ابعاد مختلف آن است و گروه‌های امنیتی و نظامی مسئول برقراری آن هستند و هدف اولیه از تشکیل این گروه‌ها حفظ تمامیت ارضی و تضمین امنیت داخلی و خارجی است. آن حضرت گروه‌های نظامی و امنیتی را همچون دژی استوار و سنگری مستحکم برای مردم و نه برای حاکم، درنبرد با متجاوزان و زورگویان و همچنین در پشتیبانی از حق استقلال و آزادی آنان و نیز ضامنی بر امنیت و آسایش مردم در کار و زندگی و انجام‌وظیفه می‌دانند. (موسوی بغدادی، ۱۳۹۴: ۷۴۵)

امنیت: فراغت نسبی از تهدید یا حمله یا آمادگی برای رویارویی با هر تهدید و حمله را گویند. امنیت به‌عنوان یک مؤلفه ژئوپلیتیکی، مهم‌ترین آرمان انسان و موجود زنده تلقی می‌شود. امنیت بسته به متغیرها و عوامل مؤثر بر بقاء، حیات سالم و بی‌دغدغه انسان، دارای ابعاد مختلف می‌باشد. به عبارتی حفظ وجود و حیات سالم و آرامش‌بخش انسان موکول به تأمین همه نیازهای مادی و معنوی انسان است که در صورت عدم تأمین یا وجود نقص و تنگنا در تأمین آن، حیات سالم و وجود انسان به چالش کشیده می‌شود و با تهدید روبرو می‌گردد و بلافاصله نیاز به امنیت و مفهوم آن در ارتباط با نیاز یا نیازهایی که با تنگنا روبرو شده، در ذهن شکل می‌گیرد. امنیت عبارت است از توانایی یک کشور در دفع تهدیدهای خارجی علیه حیات سیاسی یا ملی آن کشور. (حافظ نیا، ۱۳۹۰: ۳۲۴)

مفهوم امنیت

امنیت اصلی‌ترین نیاز جوامع و مهم‌ترین عامل بقای زندگی اجتماعی است. کشورها محیط امنیتی خود را در حوزه‌های جهانی، منطقه‌ای و داخلی بر اساس اهداف و منافع ملی، ارزش‌های اساسی و میزان قدرت خود تعریف می‌نمایند. فهم درست از محیط امنیتی و ساختار قدرت و رقابت، بیشترین تأثیر را در شکل‌گیری سیاست‌های امنیتی کشورها ایفا می‌نماید. ضمناً این رویکرد در تصمیم‌سازی و عملکرد نظام سیاسی و تدوین استراتژی امنیت ملی کشورها بسیار مؤثر است. مفهوم امنیت صرفاً در یک رابطه همبستگی و یا جانشینی با مفاهیم دیگری همچون قدرت، منافع، اهداف، مصالح، تهدیدات و... که همگی مفاهیم مبهم، توسعه‌نیافته و سیال می‌باشند مصداق می‌یابد. امنیت از دیدگاه‌های متعددی موردبررسی قرار گرفته است و صاحب‌نظران و متخصصان مختلف در این زمینه، نظریه‌های مختلفی ارائه داده‌اند. منتسکیو، در زمینه امنیت

می‌گوید: بزرگ‌ترین امور در حکومت، ایجاد امنیت است و مقصود از امنیت تنها حفظ آزادی نیست؛ بلکه تأمین آزادی است. امنیت به مفهوم امروزی بیشتر به توسعه وابسته است لذا امروزه باید مفهوم امنیت را در دو جهت اصلی تعبیر و تفسیر کرد: (ده‌مده، ۱۳۹۵: ۲۲)

(۱) از تأکید انحصاری بر امنیت داخلی به تأکید بیشتر بر امنیت مردم

(۲) از امنیت نظامی به امنیت در ادامه توسعه انسانی

ویژگی‌های امنیت

✓ نسبی بودن امنیت

در جهان فعلی دستیابی به امنیت مطلق غیرممکن است، زیرا قدرت که مبنای تحصیل امنیت بوده متغیر، متفاوت و نسبی است و به تبع امنیت حاصل برای دولت‌ها نیز نسبی می‌شود؛ بنابراین با تغییر میزان قدرت و وجود تهدیدات بالقوه و بالفعل حتی قوی‌ترین دولت‌ها نیز امنیت مطلق ندارند.

✓ ذهنی بودن امنیت

اصولاً احساس امنیت و عدم آن، برداشت و امری ذهنی است که ریشه در معتقدات و باورهای مذهبی، اخلاقی و فرهنگی مردم و رهبران یک کشور دارد که جمع‌بندی این باورها و اعتقادات باعث می‌شود یک ملت و رهبران آن، کشوری را دشمن و کشور دیگر را دوست تلقی کنند. بدین ترتیب تعریف از امنیت و فقدان آن برداشتی ذهنی است که حتی با تغییر رهبران سیاسی این مفهوم تغییر می‌یابد.

✓ تجزیه‌ناپذیر بودن امنیت

بدین معنی است که امنیت با حاکمیت و استقلال کل یک کشور رابطه مستقیم دارد؛ یعنی اگر در شهر یا استانی از یک کشور جنگ داخلی یا ناامنی پدید آمد، نمی‌توان ادعا کرد چون در دیگر شهرها امنیت به هم نخورده امنیت ملی آن جامعه کامل است. (عزتی، ۱۳۹۹: ۲۱)

مفهوم و جایگاه امنیت در منابع اسلامی

امنیت از مفاهیم اصلی در همه ابعاد زندگی انسان است به نحوی که کاملاً ملموس بوده و همیشه از زمان پیدایش انسان منشأ تحولات و تغییرات زیادی بوده است. ریشه لغوی امنیت از باب ثلاثی مجرد کلمه "امن" بوده و با مشتقاتی همانند ایمان، ایمنی و استیمن همراه است. این لغت را به مفهوم اطمینان و آرامش در مقابل ترس، تعریف نموده‌اند که البته تا حد زیادی نیز به واقعیت نزدیک است. امنیت در دو بعد ایجابی و سلبی نیز تعریف شده است؛ یعنی به یک تعبیر اطمینان، آرامش فکری و روحی و به روایتی دیگر فقدان ترس، دلهره و نگرانی از سلب آرامش و اطمینان. امنیت از موضوعات بسیار مهمی است که در کلام خداوند و ائمه معصومین علیهم‌السلام، به کرات

مورد توجه و تأکید بوده است. البته بجای واژه امنیت و امنیت، بیشتر کلمات و مشتقاتی از باب ثلاثی مجرد لغت "امن" استفاده شده است. به طور کلی ۶۲ کلمه از ریشه یا کلمه امن، مشتق شده که حدود ۸۷۹ بار در قرآن ذکر شده است. در یک تقسیم بندی دیگر می توان گفت: ۳۵۸ مورد از مشتقات آن در آیات مکی و ۵۲۱ مورد در آیات مدنی قید شده است. (مرادیان، ۱۳۹۶: ۱۲۰)

یکی از مهم ترین و با اهمیت ترین بخشی که از مشتقات واژه امن استخراج شده، کلماتی همچون ایمان و مؤمن است که خود نشانه بارز اهمیت مفهوم امنیت در اسلام است. مفهومی که علاوه بر قرآن و روایات، به تعداد بسیار زیاد در متون اسلامی و شیعی آورده شده است. به تعبیر دیگر می توان اذعان داشت که این واژه و مشتقات آن در متون اسلامی، دارای عرصه وسیعی بوده و قلمروهای فردی و اجتماعی و زمینه های داخلی و خارجی، فکری و روحی، اخلاقی و اعتقادی و دنیایی و آخرتی را در بر گرفته و با شاخص های ایجابی و سلبی، از هر دو بعد قابل تعریف و دسترسی است. البته باید به این نکته توجه داشت که مفهوم امنیت یک امر نسبی بوده و بنا به توانایی ها و امکانات جوامع و دولت ها متفاوت خواهد بود. از سوی دیگر این نکته نیز می بایست در نظر گرفته شود که امنیت بر ابعاد روحی، فکری، فرهنگی، اخلاقی، معنوی و اعتقادی و ارزش های الهی نیز متکی بوده و به جنبه های معنوی وابستگی کامل دارد. بنا به تعبیر قرآن و روایات بسیار زیادی که نقل شده، امنیت در همه ابعاد آن ریشه در ایمان و اعتقادات معنوی و الهی داشته و هرگونه ناامنی در هر عرصه ای، ریشه اش در بی ایمانی، شرک، کفر، ظلم و استبدادگری است. از سوی دیگر مؤمن و صفات ایمانی فرد، اصلی ترین خاستگاه صدور کنش های امنیت زا است و برای تربیت و تهذیب افراد چه در حوزه رفتارهای فردی و چه در عرصه های اجتماعی و دوری آن ها از حیات سیئه و غیر ایمانی، اصلی ترین سازوکار تأمین امنیت است. بدین خاطر هر نظام واقعی اسلامی باید تلاش کند با تشویق حیات مؤمنانه و پشتیبانی از افراد مؤمن در مقابله با دشمنان جبهه ایمان، امنیت و عدالتی همه جانبه و فراگیر را برای همه شهروندان جامعه اسلامی و حتی غیرمسلمانانی که در پناه آن زندگی می کنند، فراهم نماید. پرواضح است که این کار نباید باعث غفلت از زندگی دنیایی و تأمین نیازهای مادی در این جهانی باشد تا بتواند عافیت و سلامت و ایمنی از عذاب را به زندگی پس از مرگ آماده سازد. بنا به تصریح قرآن در خصوص تکمیل دین پس از اسلام، انجام کامل و بهینه این امور توسط حکومت های دنیایی امکان پذیر نبوده و مبین آن است که این گونه آرمان های عالی الهی و بشری به صورت کامل، تنها در عصر حکومت حضرت مهدی موعود (عجل الله تعالی فرجه الشریف) محقق خواهد شد. (سبحانی، ۱۳۹۶: ۱۵۶)

در این بخش از مقاله به چند نمونه از مفاهیم امنیت از نظر اهمیت و جایگاه آن در زندگی فردی و اجتماعی اشاره شده است:

(۱) خداوند در آیه ۵۵ سوره نور در خصوص تحقق امنیت و گسترش عدل و داد در جامعه و البته سراسر جهان فرموده: **"وعد الله الذین آمنوا منکم و عملوا الصالحات لیستخلفنهم فی الارض کما استخلف الذین من قبلهم و لیمکنن لهم دینهم الذی ارتضی لهم و لیبدلنهم من بعد خوفهم أمناً یعبدوننی لا یشرکون بی شیئاً..."**

خداوند به کسانی از شما، که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند، وعده داده است که حتماً آنان را در این سرزمین جانشین (خود) قرار دهد. همان‌گونه که کسانی که پیش از آنان بودند جانشین (خود) قرار داد و آن دینی که برایشان پسندیده است به سودشان مستقر کند و بیمشان را به ایمنی مبدل گرداند تا مرا عبادت کنند و چیزی را با من شریک نگردانند. (حسن‌زاده، ۱۳۹۷: ۳۵۷)

(۲) در آیه ۱۱۲ سوره نحل قرآن نیز فرموده: سرزمین آرمانی را شهری نام نهاده که برخوردار از نعمت باشد، **"و ضرب الله مثلاً قریه کانت آمنه مطمئنه یأتیها و رزقها رغداً من کل مکان"** خداوند در این آیه به عنوان الگو و نمونه، قریه و شهری را مثال می‌زند که امن، آرام و مطمئن بوده و همواره روزی‌اش به فراوانی از هر مکانی فرارسیده است. بدیهی است، تحقق نهایی چنین شهری در جایی به جز عصر و حکومت امام مهدی، محقق نخواهد شد. (حسن‌زاده، ۱۳۹۷: ۲۸۰)

(۳) در آیه ۹۶ سوره اعراف قرآن کریم امنیت یکی از مصداق‌های مهم واژه‌هایی مانند نعمت، نعیم و برکات عنوان شده است. علامه طباطبایی در تفسیر آیه **"و لو أن أهل القرى آمنوا و اتقوا لفتحنا علیهم برکات"** عنوان نموده است که برکات به معنای هر چیز کثیری از قبیل امنیت، آسایش، سلامتی، مال و اولاد است که غالباً انسان به فقدان آن‌ها مورد آزمایش قرار می‌گیرد. (حسن‌زاده، ۱۳۹۷: ۱۶۳)

انواع امنیت از دیدگاه امام علی (ع)

امنیت از دیدگاه امام علی (ع) را می‌توان به انواع ۸ گانه زیر تقسیم کرد:

(۱) امنیت خانوادگی: خانواده اساس تشکیل جامعه و یکی از ارکان پایه‌ای آن است. در اصل دهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز با همین عنایت آمده است. از آنجاکه خانواده واحد بنیادی جامعه اسلامی است، همه قوانین، مقررات و برنامه‌ریزی‌های مربوط باید در جهت آسان کردن تشکیل خانواده، پاسداری از قداست آن و استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی باشد. هر فرد بدون تعلق به خانواده، هویت روشن و مشخصی در جامعه ندارد.

۲) امنیت فرهنگی: فرهنگ هر جامعه دارای ویژگی‌های مثبت و منفی است که برای برقراری امنیت فرهنگی جامعه لازم است. ویژگی‌های مثبت، باید تقویت و گسترش یابند و عوامل منفی، حذف شوند یا حداقل کاهش پیدا کنند. هر جامعه‌ای نسبت به امنیت فرهنگی‌اش توجه خاصی دارد. فرهنگ جامعه باید در مقابل تهاجم فرهنگ‌های مخرب مصون‌سازی شود و در این مسیر، پایبندی به اصول پذیرفته‌شده فرهنگی لازم است. امام علی (ع) در بخشی از فرمایشات خود چنین فرموده‌اند: عمل صالح، عمل صالح، سپس آینده‌نگری، آینده‌نگری، استقامت، استقامت، آنگاه بردباری، بردباری، پرهیزکاری، پرهیزکاری. برای هر کدام از شما عاقبت و پایان مهلتی تعیین شده که با نیکوکاری به آنجا برسید. همانا پرچم هدایتی برای شما برافراشتند که با آن هدایت شوید و برای اسلام نیز هدف و نتیجه‌ای است، به آن دسترسی پیدا کنید و با انجام واجبات، حقوق الهی را ادا کنید که وظایف شما را آشکارا بیان کرده، پس مواظب باشید که اخلاق نیکو را درهم نشکنید و به رفتار ناپسند مبدل نسازید. به خدا سوگند پرهیزکاری را ندیدم که تقوا برای او سودمند باشد، مگر آن‌که زبان خویش را حفظ کرده بود. در این کلام حضرت برخی از اصول امنیت فرهنگی از قبیل توجه به عمل مطابق با اعتقاد صحیح و پرهیز از بیان نابجا یا ناصواب به شمار آمده است که التزام به آن‌ها موجب برقراری و حفظ امنیت فرهنگی می‌شود.

۳) امنیت اجتماعی: امنیت اجتماعی نخستین گام در حفظ امنیت جامعه و به یک معنا، گسترده‌ترین نوع امنیت در جامعه است. امام علی (ع) یکی از ویژگی‌های حکومت اسلامی را برقراری امنیت اجتماعی و مبارزه با دشمنان مردم می‌داند و می‌فرماید: خدایا تو میدانی که جنگ و درگیری ما برای به دست آوردن قدرت، حکومت، دنیا و شهرت نبوده بلکه می‌خواستیم نشانه‌های حق و دینت را به جایگاه خویش بازگردانیم و در سرزمین‌های تو اصلاح را ظاهر کنیم تا بندگان ستم‌دیده‌ات در امن و امان زندگی کنند و قوانین و مقررات فراموش شده تو بار دیگر اجرا گردد.

۴) امنیت اقتصادی: امنیت اقتصادی جامعه با تلاش و باور جمعی شکل می‌گیرد و بدون اینکه مردم بخواهند به استقلال و امنیت اقتصادی دست یابند، محقق نمی‌شود. ایشان به کارگزاران جمع‌آوری مالیات دستور می‌دهند در جمع‌آوری انواع مالیات نظیر زکات و جزیه، رعایت انصاف را در برخورد با مردم داشته باشند و به اموال بیت‌المال دست‌درازی نکنند. یکی از نکات مهم در دیدگاه اقتصادی امام علی (ع) توجه به رابطه امنیت اقتصادی و استقلال اقتصادی است. جامعه اسلامی باید استقلال اقتصادی داشته باشد تا به امنیت اقتصادی دست

یابد و جامعه محتاج و وابسته نمی‌تواند به امنیت آرامش‌بخشی برسد که از تعرض دشمنان مصون بماند.

(۵) امنیت سیاسی: حضرت در جملاتی می‌فرمایند: پس با من چنان‌که با پادشاهان سرکش سخن می‌گویند حرف نزنید و چنان‌که از آدم‌های خشمگین کناره می‌گیرند دوری نجوید و با ظاهرسازی با من رفتار نکنید و گمان مبرید اگر حقی به من پیشنهاد دهید بر من گران آید، یا در پی بزرگ نشان دادن خویشم؛ زیرا کسی که شنیدن حق یا عرضه شدن عدالت بر او مشکل باشد، عمل کردن به آن برای او دشوارتر خواهد بود. یکی از نکات مهم در موضوع امنیت سیاسی، مقوله اطلاعات چه در بعد تخصصی و چه در بعد عمومی است. اطلاعات به معنای رشد آگاهی‌های عمومی و پیشرفت علمی، از ابزار مهم در راه تأمین و برقراری امنیت ملی است که از نقش آن نباید غافل شد.

(۶) امنیت قضایی: از منظر امام علی (ع) بهترین بندگان خدا قضاوت‌کننده‌ترین ایشان به‌حق است که بی‌هیچ پروایی تنها خدا را در قضاوت در نظر گیرد. در نامه طولانی امام علی (ع) به مالک اشتر که برای فرمانداری مصر اعزام شده بود آن حضرت توصیه‌های مفصلی در انتخاب قاضی برمی‌شمارند.

(۷) امنیت مرزی و دفاعی: آن حضرت می‌فرمایند: پس از ستایش پروردگار جهاد در راه خدا دری از درهای بهشت است که خدا آن را به روی دوستان مخصوص خود گشوده است. جهاد لباس تقوا، زره محکم، سپر مطمئن خداوند است. امام علی (ع) سربازان را حافظان مرزهای مردم دانسته و می‌فرمایند: پس سپاهیان به‌فرمان خدا پناهگاه استوار مردم، زینت و وقار زمامداران، شکوه دین و راه‌های تحقق امنیت کشورند.

(۸) امنیت معنوی: امنیت معنوی روح انسان را بسان دژ مستحکمی می‌سازد که جهت آن به سمت حق تعالی است. با برخورداری از این نوع امنیت، انسان موجودی کمال‌جو و حقیقت‌گرا و مصون از وسواس نفسانی می‌شود. امام علی (ع) می‌فرمایند: خدا در جانشان بزرگ و دیگران کوچک مقدارند. (ناجی، ۱۳۹۸: ۷-۵)

راهکارهای دستیابی به امنیت از دیدگاه امام علی (ع)

قبل از اشاره به راه‌های دستیابی به امنیت از دیدگاه امام علی (ع)، توجه به یک نکته اساسی در این زمینه حائز اهمیت به نظر می‌رسد و آن اینکه امام علی (ع) به‌رغم تلاش‌های فوق‌العاده برای حفظ امنیت جامعه اسلامی، هرگز حاضر نبودند مسائل اخلاقی را فدای امنیت کنند. به تعبیری امام علی (ع) حاضر نبودند برای رسیدن به امنیت، مسائل اساسی و اخلاقی اسلام را نادیده بگیرند، هرچند این امر به ضرر آن حضرت تمام شود. به همین علت وقتی برخی یاران امام علی

(ع) ظاهراً از روی خردمندی خواستار ابقای معاویه بر شام بودند، امام با خواسته آنان مخالفت کردند و فرمودند: به خدا قسم، من در اجرای وظایف مذهبی خود دورویی نمی‌کنم. این تعبیر امام نشان می‌دهد آن حضرت روش مذکور را نوعی دورویی و ریاکاری می‌دانستند و حاضر نبودند برای حفظ امنیت جامعه اسلامی از این روش که احتمالاً می‌توانست در امنیت بخشی به جامعه مؤثر باشد، بهره ببرند. امام علی (ع) حتی حاضر نبودند برای دو روز معاویه را بر شام ابقا کنند و این کار را مخالفت صریح با آیات قرآن می‌دانستند. (حاجی‌زاده، ۱۳۹۷: ۷۸)

در ادامه راهکارهای حضرت علی (ع) برای دستیابی به امنیت ملی بیان می‌شود.

۱. تشکیل حکومت

در دین مبین اسلام تشکیل حکومت یک امر مهم و ضروری قلمداد شده و از آنجایی که قوانین اسلام در اجتماع و بین جامعه معنا پیدا می‌کند، پیامبر گرامی اسلام حضرت محمد (ص) در اولین اقدام خود پس از هجرت به سوی مدینه حکومت خود را تشکیل داد تا زمینه‌های رشد فرهنگی و تمدن اسلام را پایه‌گذاری نماید. شاید یکی از دلایلی که اسلام به شهر و سکونت در شهر اهمیت می‌دهد، استعداد شهرها برای استقرار دولت و حاکمیت است. ناگفته پیداست که امنیت تنها در سایه تشکیل حکومت دست‌یافتنی است، زیرا حکومت می‌تواند با نیروها و امکاناتی که در اختیار دارد مجرمان را به علت جرمی که مرتکب شده‌اند مورد تعقیب قرار دهد. امام علی (ع) در نامه ۶۹ نهج‌البلاغه در سخنی صریح، وجود حاکم و زمامدار را عامل ایجاد امنیت در جامعه معرفی کرده و فرموده‌اند: مردم به زمامدار، خواه نیکوکار و خواه بدکار، نیازمندند تا به کمک او با دشمنان مبارزه شود، جاده‌ها امن‌و‌امان گردد، حق ضعیفان از نیرومندان گرفته شود، نیکوکاران در رفاه و مردم از دست بدکاران در امان باشند. (موسوی بغدادی، ۱۳۹۴: ۷۷۵)

از دیدگاه حضرت علی (ع)، تشکیل حکومت در واقع به‌منظور اصلاح جامعه و استقرار امنیت صورت می‌گیرد. مطمئناً امکان اجرای قوانین و مقررات اسلامی نیازمند یک حکومت و امنیتی است که بتوان در پرتو آن به این مهم رسید. امام علی (ع) در خطبه ۱۳۱ نهج‌البلاغه تلاش خویش برای دستیابی به حکومت را ایجاد امنیت برای مردم و برپایی قوانین و مقررات الهی دانسته‌اند. از منظر امام علی (ع) باید چنگال ظالمان از گریبان مظلومان جدا شود و حدود الهی اجرا گردد به‌گونه‌ای که ستمدیدگان احساس امنیت و آرامش کنند. (مکارم شیرازی، ۱۳۸۹:

(۴۲۱)

همه این موارد نشان می‌دهد که یکی از مهم‌ترین راه‌های کسب امنیت، تشکیل حکومت است که امام علی (ع) بارها بر ایجاد آن تأکید کرده‌اند.

۲. تلاش برای دستیابی به وحدت

امنیت یکی از اصول اساسی در رشد فرهنگی و تمدنی است که در سابه وحدت به دست می‌آید. همه محققان و نظریه‌پردازان تاریخ و تمدن بر این نکته اتفاق نظر دارند که وجود امنیت در جهت رشد فرهنگی و تمدنی یکی از مقدمات و زمینه‌های حتمی و ضروری است و بدون وجود امنیت، هیچ پیشرفتی در هیچ زمینه‌ای حاصل نخواهد شد. از طرفی یکی از پایه‌های اساسی کسب امنیت، وحدت و همدلی میان قشرهای جامعه است که مهم‌ترین پیامد آن ثبات و پرهیز از جنگ و چالش و تفرقه است. توجه به سخنان و سیره امام علی (ع) نشان می‌دهد که آن حضرت به‌منظور حفظ وحدت در جامعه اسلامی (که درنهایت امنیت را به جامعه هدیه می‌کند) از هیچ کوششی فروگذار نبوده است. آن حضرت چون وحدت را یکی از عوامل مهم دستیابی به امنیت می‌دانست، همواره در سخنان و سیره عملی خویش بر آن تأکید داشت. به یکی از سخنان ارزشمند ایشان اشاره می‌شود.

حضرت علی (ع) آنگاه که با فتنه خوارج روبه‌رو شدند در سخنی حکیمانه در خطبه ۱۲۷ نهج‌البلاغه فرمودند: همواره همراه بزرگ‌ترین جمعیت‌ها باشید که دست خدا با این جمعیت است. امام علی (ع) در این سخن نورانی همراهی با جمعیت مسلمانانی را که در مسیر حق قرار دارند موجب حمایت‌ها و تأییدات خداوند و آن را سبب امنیت افراد و جامعه دانسته‌اند. (موسوی بغدادی، ۱۳۹۴: ۲۷۱)

۳. فراهم نمودن تجهیزات نظامی

خداوند در آیه ۶۰ سوره انفال قرآن کریم فرموده است: "و اعدوا لهم ... یعنی تلاش کنید تا در هر زمان ابزار جنگی و سلاح‌های متناسب با آن زمان را به دست آورید. ابزار جنگی و تجهیزات، علاوه بر اینکه یک عامل بازدارنده در مقابل تهدیدات و حملات دشمنان خواهد بود باعث بروز امنیت نیز خواهد شد. قرآن کریم به مسلمانان دستور داده است تا حد توان، سلاح و تجهیزات برای مقابله با دشمنان دین فراهم سازند. این دستور طبیعتاً به‌منظور ایجاد امنیت صادر شده است. یکی از محققان ضمن اشاره به همین آیه شریفه می‌نویسد: ایجاد امنیت جانی و اجتماعی از مهم‌ترین مصالح مسلمانان است و تأثیر بسزایی در رشد، آرامش و رفاه عمومی دارد. (اخوان کاظمی، ۱۳۹۵: ۱۴۶)

در سیره حضرت علی (ع) نیز این مورد مشاهده می‌شود که ایشان به‌منظور مقابله با دشمنانی که امنیت جامعه اسلامی را ممکن است به خطر انداخته بباندازند، به فراهم کردن تجهیزات نظامی توجه داشته‌اند. در جنگ جمل حضرت علی (ع) پیکی به مدینه فرستادند تا برای ایشان سلاح و تجهیزات تهیه و ارسال کند. (سبحانی، ۱۳۹۶: ۲۳۱)

در جنگ صفین نیز حضرت وقتی خودخواهی معاویه و عدم بیعت او و در نتیجه احتمال جنگ و درگیری را دادند، دستور به آمادگی و فراهم کردن سلاح و امکانات جنگی را صادر کردند و ضمن گفتاری به یاران خود فرمودند: پس برای جنگ آماده شوید و لوازم آن را فراهم کنید. (موسوی بغدادی، ۱۳۹۴: ۵۳)

پس از پایان نبرد با خوارج در نهروان نیز امام علی (ع) چون خواستار نبرد مجدد با معاویه بودند، از مردم خواستند هر چه می‌توانند نیرو و اسبان جنگی آماده سازند. علاوه بر این امام علی (ع) از کارگزاران خویش در شهرهای مختلف درخواست داشتند نیروهای نظامی و تجهیزات جنگی را به منظور مقابله با دشمن همراه خویش داشته باشند. (همان: ۵۵)

۴. وجود نیروهای نظامی

هر جامعه‌ای برای ایجاد و حفظ امنیت خود به نیروی نظامی نیاز دارد. این نیروها می‌بایست برای مقابله با دشمنان خارجی در آمادگی کامل به سر برده تا بتوانند امنیت ملی کشور را تضمین نمایند. بررسی منابع نشان می‌دهد امام علی (ع) در موارد متعددی به ضرورت نیروهای نظامی اشاره کرده و یکی از مهم‌ترین کارکردهای آنان را کسب امنیت دانسته‌اند. از دیدگاه آن حضرت وجود نیروی نظامی برای کسب عزت و سربلندی جامعه اسلامی و البته سرکوب دشمنان دین و متجاوز گران به حریم امنیت کشور، الزامی است تا بتوان عدالت و امنیت را در جامعه برپا نمود. ایشان معتقد بودند که در خصوص نیروهای نظامی موارد ذیل باید مدنظر باشد:

✓ نیروهای نظامی در رأس ساختار حکومت

از دیدگاه امام علی (ع) جامعه از گروه‌های مختلف از جمله نیروهای نظامی تشکیل شده است. وجود هر یک از این گروه‌ها در ساختار حکومت و برای پیشبرد امور جامعه، ضروری محسوب می‌شود. امام علی (ع) که نیروهای نظامی را در رأس همه گروه‌های اجتماعی جامعه می‌دانند، در نامه ۵۳ نهج‌البلاغه به کارکردهای این طبقه اجتماعی اشاره می‌کنند و می‌فرمایند: سپاهیان به اذن پروردگار حافظان و پناهگاه رعیت، زینت زمامداران، عزت و شوکت دین و راه‌های امنیت هستند. در این بخش از نامه امام علی (ع) که خطاب به مالک اشتر نوشته شده، آن حضرت به هفت گروه اجتماعی اشاره می‌کنند و چون نیروهای نظامی را مهم‌ترین رکن جامعه می‌دانند از آن‌ها شروع کرده‌اند. بر اساس این نامه، از دیدگاه حضرت علی (ع) نظامیان یکی از مهم‌ترین گروه‌های جامعه و در حقیقت یکی از ابزارهای سیاسی در اختیار حکومت هستند که حضرت یکی از وظایف و کارکردهای اساسی آنان را برقراری امنیت خارجی و دفاع از دولت در برابر تجاوز دشمنان و هجوم باند‌های وابسته به بیگانگان دانسته‌اند. (موسوی بغدادی، ۱۳۹۴: ۲۲۷)

✓ نیروهای نظامی و تأمین امنیت مرزی

امام علی (ع) یکی از وظایف نیروهای نظامی را برقراری امنیت مرزی قرار داده و در نامه ۴۶ نهج‌البلاغه این مورد را به مالک اشتر متذکر شده‌اند. تعبیراتی که امام علی (ع) در این نامه به کار برده‌اند نشان می‌دهد که امام (ع) گروهی از افراد شجاع و صاحب معرفت را انتخاب کرده بودند که در اموری مانند درهم کوبیدن سرکشان تبهکار و حفظ مرزهای خطرناک از آنان کمک می‌گرفتند. شکی نیست که مالک اشتر مخاطب نامه از نیروهای نظامی امام علی (ع) و بلکه در رأس نیروهای نظامی تحت فرمان آن حضرت بوده است؛ بنابراین امام علی (ع) به کمک وی و نیروهای تحت فرمانش، امنیت مرزهای حکومت اسلامی را تأمین می‌کرده است. تعبیری که امام علی (ع) در این نامه به کار بردند نشان می‌دهد این مأموریت تنها برای مالک اشتر نبوده، بلکه وی یکی از کسانی بوده که چنین وظیفه‌ای بر عهده داشته است؛ بنابراین می‌توان گفت احتمالاً امام علی (ع) در مناطقی از مرزها که از جانب دشمن احساس خطر می‌کرده، نیروهای دیگری را نیز به کارگیری می‌کرده است تا آنان بتوانند امنیت آن منطقه را تأمین کنند. (موسوی بغدادی، ۱۳۹۴: ۷۰۱)

✓ نیروهای نظامی و نبرد با دشمنان

یکی از مهم‌ترین کارکردهای نیروهای نظامی در راستای کسب امنیت نبرد با دشمنان است. هرچند جنگ فی‌نفسه امری مطلوب نیست، ولی در برخی شرایط جنگ و درگیری با دشمن، امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است. در آیه ۲۵۱ سوره بقره قرآن به مسلمانان دستور داده شده است به‌منظور رفع فتنه، با دشمنان دین نبرد کنند و اشاره شده است اگر نبرد با برخی از مردم وجود نداشته باشد، فساد سراسر زمین را فرا خواهد گرفت و مراکز عبادی نابود خواهد شد. یکی از محققان اشاره دارد که اسلام که خود طالب امنیت است، جنگ را در صورت منع کرده مگر اینکه برای جلوگیری از تعدی یا خاموش کردن آتش فتنه و آشوب باشد که این خود نوعی بی‌امنیتی است و جنگ در این مورد در واقع برای ایجاد امنیت جایز شمرده شده است. امام علی (ع) در خطبه ۲۷ نهج‌البلاغه ترک جنگ و جهاد را در جایی که چاره‌ای جز آن نیست عامل ذلت، بلا و حقارت شمرده‌اند. (موسوی بغدادی، ۱۳۹۴: ۵۵)

طبیعی است ذلت و خواری، بلا و حقارت از نشانه‌های بارز از دست دادن امنیت به شمار می‌رود. نامه امام علی (ع) به یکی از فرماندهان خویش درباره گروهی از یاعیان نشان می‌دهد هرچند جنگ مطلوب اولی آن حضرت نیست، اما برای مقابله با یاعیان و کسانی که امنیت جامعه را بر هم می‌زنند، ضرورتی انکارناپذیر است. جنگ‌های امام علی (ع) با اصحاب جمل، معاویه و خوارج با کمک نیروهای نظامی و در راستای امنیت بخشی به جامعه بوده است. به همین علت از منظر

امام علی (ع) مداهنه یا به تعبیری سستی و تنبلی در برخورد با دشمن می‌تواند امنیت ملی را با چالشی جدی مواجه کند. امام علی (ع) در خطبه ۲۷ ضمن اشاره به سستی و تنبلی باران خویش برای مقابله با غارتگران شامی، این امر را زمینه‌ساز حملات آنان به قلمرو اسلامی می‌داند و با سخنی تأکیدآمیز نتیجه‌نهایی آن را از دست رفتن امنیت و عزت دانسته‌اند. سخنی که امام علی (ع) در اینجا به صورت یک حقیقت کلی بیان و با سوگند به اهمیت آن اشاره کرده‌اند، واقعیتی است که شواهد تاریخی بسیاری می‌توان بر آن ارائه کرد. آن حضرت پس از حمله صفیان بن عوف غامدی به انبار، در خطبه ۲۷ از نیروهای نظامی تحت فرمان خویش گله‌دارند و اظهار تأسف و ناراحتی می‌کنند که چرا نتوانسته‌اند امنیت این منطقه را حفظ کنند و چرا سستی به خرج داده‌اند که موجبات جسارت دشمن فراهم شده است. (همان: ۵۶) شهید مطهری سخن امام علی (ع) را این‌گونه تعبیر می‌کند، وقتی امنیت این‌قدر نباشد که یک زن غیرمسلمان که در ذمه اسلام است، ایمنی داشته باشد و بیایند زینتش را از تنش به‌زور بکشند و ببرند و آب از آب تکان نخورد، در چنین شرایطی اگر انسان مسلمان بمیرد مورد ملامت نیست و بلکه شایسته است. آن حضرت در خطبه ۴۳ ضمن توبیخ کوفیان به علت ترک جهاد با غارتگران شامی، این امر را سبب از دست رفتن سرزمین‌هایی که زیر نظر حضرت اداره می‌شد، دانسته است. طبیعتاً با از دست رفتن این سرزمین‌ها عزت و امنیت ساکنانش نیز به خطر می‌افتاد. (همان: ۸۳)

پیشینه‌های پژوهش

جدول (۱) پیشینه تحقیقات انجام‌شده

عنوان	نویسنده	سال انتشار-فصلنامه	اهداف	روش‌شناسی‌ها
شناسایی عوامل مؤثر بر تحقق امنیت ملی در نهج‌البلاغه	امین پاشایی هولاسو و همکاران	۱۳۹۶- پژوهشنامه نهج‌البلاغه	شناسایی عوامل مؤثر از طریق تعامل مردم و حکومت در قبال یکدیگر برای برقراری امنیت ملی جامعه	توصیفی-تحلیلی/دلفی امنیتی/آمیخته
امنیت ملی از دیدگاه امام علی (ع) در نهج‌البلاغه	مریم عامری	۱۳۹۷- پژوهشنامه امام جعفر صادق (ع)	شناسایی ارکان امنیت از دیدگاه امام علی (ع) و اجرای آن در جامعه جهت برقراری و تقویت امنیت ملی	توصیفی/دلفی امنیتی/آمیخته
بررسی مؤلفه‌های امنیت در	فرهاد نظری	۱۴۰۰- فصلنامه صیانت فرهنگی و سرمایه اجتماعی	بررسی انواع امنیت در نهج‌البلاغه و استخراج	توصیفی/دلفی امنیتی/کیفی

نهج البلاغه بر اساس استراتژی نظریه پردازی داده بنیاد			مقوله‌ها و مفاهیم مرتبط با آن	
امنیت از نگاه امام علی (ع) در نهج البلاغه با تأکید بر ابعاد راهبردی آن در امر حکومت	رمضان علی تقی زاده چاری	۱۴۰۲- پژوهشنامه علوم حدیث تطبیقی	توجه به امنیت در دو ساحت معنوی (فردی) و راهبردی (اجتماعی و عمومی) و چگونگی ارتباط آن‌ها با یکدیگر به واسطه رابطه خالق و مخلوق در سخنان گهربار امام علی (ع)	توصیفی- تحلیلی / دلفی امنیتی / آمیخته

پیشینه‌های ارائه شده همگی به موضوع امنیت در نهج البلاغه و از دیدگاه امام علی (ع) پرداخته‌اند که این یک نقطه قوت و ارتباط مستقیم با موضوع مربوطه دارد. با این حال، تفاوت‌ها و نکات مغفول نیز وجود دارد که زمینه را برای نوآوری تحقیق فراهم می‌کند و آن "تأکید بر نقش نیروهای نظامی" به عنوان یکی از مهم‌ترین ابعاد راهبردی در امر حکومت و همچنین یک نهاد سازمان یافته با وظایف مشخص برای تأمین و حفظ امنیت است که در هیچ یک از این پیشینه‌ها به صورت صریح یا با تمرکز عمیق به آن پرداخته نشده است.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نوع پژوهش‌های کاربردی است که با روش توصیفی و تجزیه و تحلیل آمیخته تدوین شده است. روش جمع‌آوری داده‌ها در این تحقیق روش کتابخانه‌ای و میدانی بوده و ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسش‌نامه به عنوان ابزار میدانی و در بخش کتابخانه‌ای با استفاده از نهج البلاغه، اسناد و مدارک موجود در آرشیو کتابخانه‌های تخصصی به جمع‌آوری داده‌ها اقدام گردیده و در مرحله بعد با هم‌پوشانی اسناد و مدارک و ادبیات تحقیق موارد احصاء، شاخص‌ها تعیین و سپس نظرات جامعه نمونه احصاء و در مرحله بعد به تحلیل آراء و نقش نیروهای نظامی در زمینه تأمین امنیت پرداخته شده است. جامعه مورد مطالعه این تحقیق اسناد و مدارک، منابع و سوابق موجود و کارکنان ستاد نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران است. جامعه آماری از کلیه مدیران، رؤسای دواير و خبرگان دارای پژوهش مرتبط با موضوع تحقیق و آشنا به علوم معارف اسلامی که حداقل دارای مدرک کارشناسی ارشد با ۲۰ سال سابقه خدمت بوده و به صورت نمونه‌گیری قضاوتی- هدفمند به تعداد ۳۰ نفر برآورد شده است؛ بنابراین حجم نمونه بر جامعه آماری منطبق

بوده و تمام شمار می‌باشد. برای تعیین روایی اسناد گردآوری شده باهم مقایسه شده و دیدگاه‌های مشترک مورد بهره‌برداری قرار گرفته و برای پایایی پرسشنامه نیز از آلفای کرون باخ استفاده شده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش

جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها در مرحله اول با مطالعه اکتشافی و تفکر دقیق و مستمر در مبانی نظری و ادبیات تحقیق و هم‌پوشانی آن‌ها به‌عنوان ابزار کتابخانه‌ای موارد پس از دسته‌بندی، تلخیص و پالایش مورد ارزیابی قرار گرفته و سپس شاخص‌های مرتبط و دارای مطابقت با هدف و سؤال پژوهش تعیین و از طریق جامعه نمونه در قالب پرسش‌نامه به‌عنوان ابزار میدانی نظرات آنان احصاء و در نهایت مورد تحلیل توصیفی قرار گرفته است.

الف) تجزیه و تحلیل کیفی

با بررسی اسناد و مدارک و مطالعه منابع مشخص گردید یکی از راه‌های دستیابی به امنیت برای حفظ جان و مال مردم در مقابل تهدیدات ابتدا تشکیل حکومت است، زیرا که در سایه آن ایجاد امنیت و برپایی قوانین و مقررات الهی معنا پیدا می‌کند. حضرت علی (علیه‌السلام) نیز مانند سایر معصومین برای ایجاد و تأمین امنیت، به دنبال تشکیل حکومت بوده و همانند پیامبر گرامی اسلام (ص) حکومت را برای قانون‌مداری و جلوگیری از بروز فتنه بسیار مهم برشمردند. ایشان در خطبه ۱۳۱ نهج‌البلاغه ضمن بیان آرمان‌ها و اهداف عالی برپایی حکومت اسلامی یکی از اساسی‌ترین آن اهداف را ایجاد امنیت به‌ویژه برای مظلومین جامعه دانسته است.

در قرآن کریم ارتقاء کمیت و کیفیت و تجهیز نیروهای انسانی و تسلیحات نظامی امری راهبردی یادشده و از سوی دیگر مشارکت همگانی مردم در خصوص امنیت نیز توصیه شده و برای آماده‌سازی و بسیج نیرو و امکانات، راه‌های مختلفی مانند مشارکت در تأمین مایحتاج نظامی و غیرنظامی سپاهیان و... ارائه شده است. در این راستا در مکتب حضرت علی (علیه‌السلام) نیز کمیت و کیفیت نیروها و تجهیزات نظامی، وحدت و همدلی میان قشرهای جامعه از اهمیت بسیار زیادی برخوردار بوده و نقش تعیین‌کننده‌ای در دستیابی به پیروزی ایفاء می‌نمایند، زیرا که مهم‌ترین پیامد آن ثبات امنیت و پرهیز از جنگ و چالش و تفرقه است. از دیدگاه آن حضرت وجود نیروی نظامی برای کسب عزت و سربلندی جامعه اسلامی و البته سرکوب دشمنان دین و متجاوز گران به حریم امنیت کشور الزامی است تا بتوان عدالت و امنیت را در جامعه برپا نمود. ایشان همچنین نیروهای نظامی را نه تنها جنگ‌طلب، استیلاجو و مظهر اعمال خشونت نامشروع نمی‌دانند بلکه معتقدند که می‌بایست نظامیان از متدین‌ترین و فرهیخته‌ترین افراد در رأس ساختار حکومت و همه گروه‌های اجتماعی جامعه بوده و دارای

صفات و ویژگی‌های صبر، ثبات، پایداری، شجاعت، سلامت جسمی، اخلاق نیکو، حسن سیاست یا تدبیر، شهادت‌طلبی، رهبانیت در جهاد، خلوص و حسن نیت، عدالت ورزی نیز باشند، زیرا که با یک نیروی نظامی متحد و هم‌دل با تجهیزات کافی و مناسب، به‌عنوان اساسی‌ترین رکن امنیت جامعه می‌توان برقراری امنیت آن جامعه را در برابر دشمنان داخلی و خارجی تضمین کرد.

ب) تجزیه و تحلیل کمی

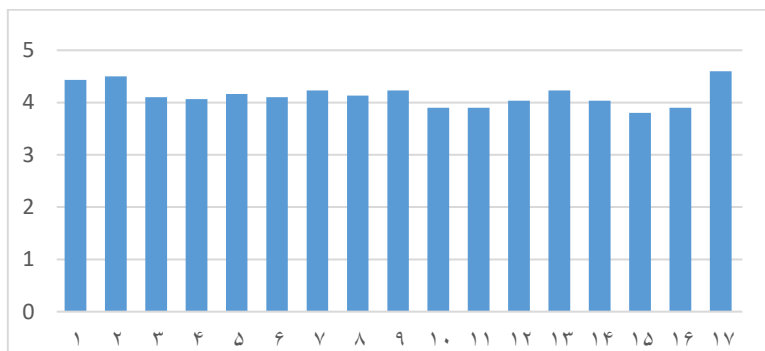
از آنجاکه هدف این تحقیق بررسی نقش نیروهای نظامی در تأمین امنیت از دیدگاه امام علی (ع) بوده، بنابراین جهت حصول به هدف تحقیق پرسشنامه‌ای متشکل از ۱۷ سؤال به‌علاوه ۳ سؤال شناسایی توسط محقق بر اساس منابع، اسناد و مدارک طراحی و سپس پرسش‌نامه‌ها به حجم نمونه موردنظر ارائه که پس از دریافت پاسخ‌ها، نتیجه آن در جدول زیر آمده است.

جدول شماره (۲) جمع‌بندی پاسخ به سؤالات

R	گویه‌ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	S	\bar{X}	c.v
۱	نقش تجهیزات نظامی	۲۱	۴	۳	۱	۱	۱.۰۴	۴.۴۳۳	۰.۲۳ ۵
۲	آمدگی نیروهای نظامی	۲۲	۴	۲	۱	۱	۱.۰۰۹	۴.۵	۰.۲۳ ۴
۳	نیروهای نظامی رکن جامعه	۱۸	۴	۳	۳	۲	۱.۳۲۲	۴.۱	۰.۳۲ ۲
۴	فرماندهی نیروهای نظامی	۱۷	۵	۳	۳	۲	۱.۳۱۱	۴.۰۶۷	۰.۳۲ ۲
۵	خلاقیت نیروهای نظامی	۱۳	۱۰	۶	۱	۰	۰.۸۷۴	۴.۱۶۷	۰.۲۱ ۰
۶	نقش ن. نظامی در حفظ مرزها	۱۶	۵	۶	۲	۱	۱.۱۵۵	۴.۱	۰.۲۸ ۲
۷	خودانگیزی نیروهای نظامی	۱۳	۱۲	۴	۱	۰	۰.۸۱۷	۴.۲۳۳	۰.۱۹ ۳
۸	آموزش نیروهای نظامی	۱۶	۵	۷	۱	۱	۱.۱۰۶	۴.۱۳۳	۰.۲۶ ۸

c.v	\bar{X}	S	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	گویه‌ها	R
۰.۱۹ ۳	۴.۲۳۳	۰.۸۱۷	۰	۱	۴	۱۲	۱۳	وحدت و همدلی نیروهای نظامی	۹
۰.۳۴ ۱	۳.۹	۱.۲۹۷	۲	۴	۴	۸	۱۲	ساختار نیروهای نظامی	۱۰
۰.۳۲ ۵	۳.۹	۱.۲۶۹	۲	۳	۴	۸	۱۳	معنویت نیروهای نظامی	۱۱
۰.۳۲ ۲	۴.۰۳۳	۱.۲۹۹	۲	۳	۳	۶	۱۶	رابطه حاکمیت با نیروهای نظامی	۱۲
۰.۱۹ ۳	۴.۲۳۳	۰.۸۱۷	۰	۱	۴	۱۲	۱۳	استقرار نیروهای نظامی	۱۳
۰.۳۲ ۲	۴.۰۳۳	۱.۲۹۹	۲	۳	۳	۶	۱۶	امنیت و برقراری عدالت	۱۴
۰.۳۵ ۵	۳.۸	۱.۳۴۹	۱	۷	۳	۵	۱۴	رشد فرهنگی نیروهای نظامی	۱۵
۰.۳۲ ۵	۳.۹	۱.۲۶۹	۲	۳	۴	۸	۱۳	مسائل اخلاقی در برقراری امنیت	۱۶
۰.۱۳ ۵	۴.۶	۰.۶۲۱	۰	۰	۲	۸	۲۰	به‌کارگیری نظامیان در امنیت	۱۷
۰.۲۶	۴.۱۳	۱.۰۹	۱.۱۱	۲.۲۳	۳.۸۲	۷.۱۷	۱۵.۶۴	----- -----	میانگین

نمودار شماره (۱) میانگین مقایسه‌ای کل شاخص‌های برقراری تأمین امنیت

تفسیر نمودار:

جدول و نمودار فوق نشان‌دهنده این است که از شاخص‌های موردبررسی در این زمینه، شاخص "به‌کارگیری نیروهای نظامی برای کسب امنیت" با میانگین ۴/۶ در رتبه اول قرار دارد.

پ) یافته‌های پژوهش

در باب یافته‌های تحقیق می‌توان به موارد بااهمیت زیر اشاره نمود:

- از دیدگاه امام علی (ع) امنیت یک مسئله چندبعدی است که نیازمند همکاری نیروهای نظامی، حاکمان عادل و مشارکت مردم است و ایشان گروه‌های نظامی را همچون دژی استوار و سنگری مستحکم برای مردم در نبرد با متجاوزان و ضامن امنیت و آسایش مردم در کار و زندگی می‌دانند.

- امنیت تنها به معنای نبود جنگ نیست، بلکه امنیت همه‌جانبه (فکری، اقتصادی، اجتماعی و نظامی) است.

- نیروهای نظامی در نگاه امام علی (ع) نه صرفاً ابزار جنگ بلکه حافظان امنیت و ارزش‌های اسلامی در پایداری حکومت هستند. ایشان نیروهای نظامی را مهم‌ترین رکن جامعه و ابزاری سیاسی در اختیار حکومت می‌دانند که وظیفه اصلی‌شان برقراری امنیت خارجی و دفاع در برابر تجاوز دشمنان است و اخلاق محوری، عدالت‌طلبی و مردمی بودن سه ویژگی کلیدی نیروهای نظامی از منظر ایشان است.

- برخلاف گفتمان‌های رایج قدرت که نظامیان را ابزار سرکوب می‌دانند، امام نیروی نظامی را در رأس حکومت به‌عنوان "خدمتگزار جامعه" مطرح می‌نمایند.

- از شاخص‌های موردبررسی شاخص "به‌کارگیری نیروهای نظامی برای کسب امنیت" در رتبه اول و سایر شاخص‌ها شامل آمادگی نیروهای نظامی، نقش تجهیزات نظامی، خوداتکایی

نیروهای نظامی، وحدت و همدلی نیروهای نظامی، استقرار و خلاقیت نیروهای نظامی نیز میانگین‌های بالایی کسب کرده‌اند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتیجه‌گیری

بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش، می‌توان چنین نتیجه گرفت که امنیت از جمله موضوعات پراهمیتی به شمار می‌رود که جایگاه خاصی در مطالعات سیاسی و اجتماعی دارند و در واقع یکی از اساسی‌ترین و ضروری‌ترین نیازهای یک جامعه است. تمامی دستاوردها و موفقیت در سایه امنیت پایدار محقق شده و امنیت شاخص مهمی برای پیشرفت و توسعه هر کشور و جامعه‌ای محسوب می‌شود. واکاوی سیره امام علی (ع) که در گفتارها و رفتارهای آن حضرت نمود یافته است، نشان می‌دهد از منظر آن حضرت ایجاد امنیت همه‌جانبه، مقصد اساسی حکومت بوده که در سایه آن رشد و تعالی مردمان سامان می‌یابد؛ بنابراین یکی از مهم‌ترین راه‌کارها برای دستیابی به امنیت پس از تشکیل حکومت، وجود و بهره‌گیری از نیروهای نظامی متحد و همدل است. نیروهای نظامی به علت کارکرد مهمی که در این زمینه دارند از منظر آن حضرت در رأس گروه‌های هفت‌گانه جامعه هستند.

به‌علاوه می‌توان گفت: امام علی (ع) با ژرف‌اندیشی خود سیاست‌گذاری امنیتی را مبتنی بر تشکیل حکومتی می‌دانند که نظامیان در رأس آن برای مقابله با تهدیدات و برقراری تأمین امنیت مرزی قرار دارند. در واقع در اندیشه ایشان امنیت مهم‌ترین نیاز یک حکومت بوده و نیروهای نظامی به‌عنوان یکی از اساسی‌ترین ارکان امنیت در جامعه مهم‌ترین نقش را در تولید اقتدار و امنیت آن حکومت ایفا کرده و به تحقق آرمان‌های آن حکومت با انجام وظایف دفاع از مرزها و کیان حکومت، مقابله با تهدیدات داخلی و خارجی و برقراری نظم و قانون در جامعه کمک می‌کنند. همچنین برابر ارزیابی و تفسیر شاخص‌های متناظر با برقراری امنیت شاخص "به‌کارگیری نظامیان در برقراری امنیت" با میانگین ۴/۶ در رتبه اول و شاخص "آمادگی نیروهای نظامی" با میانگین ۴/۵ در رتبه دوم قرار دارند که نشان می‌دهد نیروهای نظامی به‌عنوان بازوی قدرتمند حکومتی، نقش بسزایی در برقراری امنیت جامعه برای مقابله با اخلاک‌گران امنیت داخلی و سرکوبی نیروهای خارجی ایفا می‌نمایند.

پیشنهادها

بر اساس نتیجه‌گیری پژوهش حاضر مشخصاً چند پیشنهاد اصلی می‌توان ارائه داد تا بر اساس آن‌ها انتظار داشته باشیم ضمن افزایش امنیت در کشور، نقش نیروهای نظامی را در برقراری این امنیت برای اقشار مختلف جامعه به‌طور واضح بیان نمود.

- ۱- پژوهش حاضر بر اساس تحلیل پژوهش‌های مختلفی که در رابطه با ارزش و اهمیت امنیت و وجود نیروهای نظامی انجام شده، صورت پذیرفته است که نتیجه پژوهش‌های مختلف رابطه میان این دو متغیر را تأیید می‌نماید ولی نیاز است که در سیاست‌گذاری‌های جدید نقش بی‌بدیل نیروهای نظامی در کسب امنیت برای آسایش و راحتی اقشار مختلف جامعه به‌درستی بازگو شود.
- ۲- روشنگری و آگاه‌سازی مسئولین نسبت به وضعیت امنیت موجود که در این راستا نیاز است به نقش پررنگ نیروهای نظامی در برقراری این امنیت توجه بیشتری شود.
- ۳- کارگاه‌های آموزشی و پژوهشی برای کارکنان نیروهای نظامی در خصوص بیان نقش و اهمیت کتاب نهج‌البلاغه و آشنایی با محتویات آن در تمامی زمینه‌ها مخصوصاً حوزه امنیت برگزار شود.
- ۴- فرمایشات گهربار امام علی (ع) در راستای انجام وظایف نیروهای نظامی سرلوحه کار فرماندهان و کارکنان نیروهای نظامی قرار گیرد و به‌مرور زمان به یک فرهنگ سازمانی تبدیل گردد.

قدردانی: نویسندگان این مقاله بر خود لازم می‌دانند از کلیه افرادی که در فرایند انجام تحقیق باراهنمایی‌های ارزشمندشان در راستای ارتقای سطح کیفی مقاله همکاری داشته‌اند، سپاسگزاری نمایند.

منابع

- اخوان کاظمی، بهرام. (۱۳۹۵). امنیت در نظام سیاسی اسلام، چاپ چهارم، تهران: انتشارات کانون اندیشه جوان.
- پاینده، ابوالقاسم. (۱۳۸۷). نهج الفصاحه، علی‌اکبر میرزایی، چاپ یکم، قم: نشر صالحان.
- تمیمی‌آمدی، عبدالوحدین محمد. (۱۳۹۸). غررالحکم، چاپ چهارم، قم: انتشارات جمکران
- حاجی‌زاده، یدالله. (۱۳۹۷). کسب امنیت از منظر امام علی (ع)، فصلنامه مطالعات راهبردی ناجا، ۲ (۶): ۸۷-۷۱.
- حافظ نیا، محمدرضا. (۱۳۹۰). اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، چاپ سوم، مشهد: انتشارات پاپلی.
- حسن‌زاده، سید عبدالمهدی. (۱۳۹۷). قرآن کریم، حسین انصاریان، چاپ یکم، قم: دفتر نشر معارف.
- ده‌مرده، معصومه. (۱۳۹۵). بررسی و تحلیل چالش‌های سیاسی-امنیتی مرزها، چاپ یکم، مشهد: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی مشهد.

- سبحانی، جعفر. (۱۳۹۶). اصول عقاید اسلامی و نگاهی به زندگانی پیشوایان معصوم، چاپ چهارم، قم: انتشارات مؤسسه امام صادق.
- عزتی، عزت‌الله. (۱۳۹۹). جغرافیای نظامی نوین ایران، چاپ دوم، تهران: انتشارات دافوس آجا.
- عمید، حسن. (۱۳۸۲). فرهنگ فارسی عمید، چاپ سوم، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- مرادیان، محسن. (۱۳۹۶). مبانی نظری امنیت، چاپ یکم، تهران: انتشارات دانشکده علوم و فنون فارابی.
- مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۸۹). تفسیر نمونه (۲۷ جلد)، چاپ یکم، تهران: انتشارات دارالکتب اسلامیة.
- موسوی بغدادی، محمد. (۱۳۹۴). نهج‌البلاغه، علی شیروانی، چاپ اول، قم: دفتر نشر معارف.
- ناجی، مهدی. (۱۳۹۸). نگاهی به ابعاد امنیت در نهج‌البلاغه، پژوهش خبری معاونت سیاسی صداوسیما، ۷ (۲۳): ۱۳ - ۱.